

REALIZATION OF ENVIRONMENTAL AGRICULTURE PROGRAMME IN AGRI-ECO-FRIENDLY HOUSEHOLDS OF LOWER SILESIA PROVINCE

Summary

The article presents the structure of organic farming package implemented in selected organic farms in the Lower Silesia within environmental agricultural programme realizing the Programme of Rural Areas Development for 2007-2013.

Key words: environmental agriculture programme; organic farming; environmental protection; rural areas; Poland; European Union

REALIZACJA PROGRAMU ROLNOŚRODOWISKOWEGO W GOSPODARSTWACH EKOLOGICZNYCH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Streszczenie

W artykule przedstawiono strukturę pakietu rolnictwo ekologiczne realizowanego w wybranych gospodarstwach ekologicznych województwa dolnośląskiego w ramach programu rolnośrodowiskowego stanowiącego działanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013).

Słowa kluczowe: program rolnośrodowiskowy; rolnictwo ekologiczne; ochrona środowiska; tereny wiejskie; Polska; Unia Europejska

1. Wstęp

Od wielu lat obserwuje się pogorszenie stanu środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich całej Europy. Postępująca intensyfikacja rolnictwa połączona z upraszczaniem upraw oraz siewem coraz mniejszej liczby gatunków roślin stanowi istotne zagrożenie dla stanu środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich Polski i całego kontynentu europejskiego. Efektem tych działań jest degradacja cennych przyrodniczo siedlisk ptaków i roślin, wzrost zużycia chemicznych środków ochrony roślin i nawozów sztucznych przyczyniających się do erozji gleb i wód, a także zanik rodzimych ras zwierząt gospodarskich, i lokalnych odmian roślin użytkowych [1]. Wszystko to przyczynia się do zmniejszenia populacji cennych przyrodniczo gatunków ptaków i owadów żyjących na zmniejszających się powierzchniach łąk i pastwisk.

Czynnikiem determinującym wpływ rolnictwa na środowisko jest także wielkość powierzchni kraju, na jakiej prowadzone są uprawy rolnicze; w przypadku Polski jest to ponad 50%. Na terenach tych znajduje się ponad połowa z 482 zespołów roślinnych występujących na terenie całego kraju. Podobnie jest w przypadku awifauny; dane *Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych* mówią o obecności 100 gatunków ptaków bytujących w sposób ciągły na obszarach wiejskich.

Przed akcesją Polski do struktur Unii Europejskiej największym zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich oraz bioróżnorodności tych terenów było odłogowanie gruntów ornych oraz użytków zielonych (łąk i pastwisk), które miały dla gospodarstw niewielkie znaczenie ekonomiczne, ale były bezcenne z punktu widzenia ochrony przyrody. Obecnie problem ten stracił na znaczeniu; jest to wynikiem objęcia polskich producentów rolnych systemem płatności obszarowych stanowiących mechanizm

Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej. Aktualnie najistotniejszymi czynnikami wpływającymi niekorzystnie na środowisko przyrodnicze polskiej wsi są:

- rozwój gospodarstw wielkoobszarowych, w których występuje zachwiana równowaga między produkcją roślinną i zwierzęcą,
- dążenie do tworzenia dużych gospodarstw i całościowego wykorzystania gruntów rolnych,
- postępująca intensyfikacja rolnictwa, w tym wzrost nawożenia, modernizacja sposobów chowu zwierząt (chów zamknięty),
- ujednolicanie sposobu prowadzenia gospodarki rolnej powodowane czynnikami ekonomicznymi [2].

W ramach Wspólnej Polityki Rolnej podejmowane są działania zmierzające nie tylko do wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, poprawy życia mieszkańców tych terenów, ale także mające na celu ochronę środowiska naturalnego polskiej wsi i zachowanie równowagi krajobrazowej na jej obszarze [3, 4].

Polityka ochrony środowiska jest składową polityki realizowanej dla osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju całego kontynentu. Po raz pierwszy Wspólnota podjęła działania prośrodowiskowe w latach 70. i kontynuuje je po dzień dzisiejszy. Legitymację prawną dla poczynań w tym obszarze Unia Europejska uzyskała w Jednolitym Akcie Europejskim z 1 lipca 1997 r. przez wprowadzenie do Traktatu o WE nowego rozdziału - *Środowisko naturalne*. Najistotniejszą kwestią dla ochrony środowiska przyrodniczego było uchwalenie Traktatu z Maastricht w dniu 7 lutego 1992 r., którym wprowadzono nowe mechanizmy Wspólnej Polityki Rolnej w postaci programów rozwoju obszarów wiejskich obowiązujących dla wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Z kolei Traktat Amsterdamski z 2 października 1997 r. wprowadził zapis mówiący o tym, że „...wymogi ochrony środowiska naturalnego mu-

są być uwzględniane przy określaniu i realizacji wszelkiej polityki Wspólnoty, w szczególności mającej na celu trwałą (harmonijny) rozwój...” [5].

Przyjęty przez Komisję Europejską na lata 2001-2010 Szósty Program Działań pt. *Środowisko 2010: Nasza przyszłość zależy od naszego wyboru* ustanawia cztery priorytetowe dziedziny aktywności Unii Europejskiej w obszarze poprawy jakości środowiska naturalnego, są to:

- przeciwdziałanie zmianom klimatycznym,
- ochrona przyrody i bioróżnorodności,
- dbałość o wpływ środowiska na zdrowie,
- oszczędne wykorzystanie zasobów naturalnych i gospodarki odpadami [5].

W chwili obecnej w Polsce głównym narzędziem służącym ochronie środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich, w tym realizacji powyższych postulatów jest wdrażanie pakietów *Programu rolnośrodowiskowego* stanowiącego działanie osi 2: *Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich* Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Zostały one usankcjonowane prawnie Rozporządzeniem 2078/92 Wspólnoty Europejskiej z 1992 roku oraz kolejnymi Rozporządzeniami 1257/99 i 1698/2005, nadającymi programowi rolnośrodowiskowemu status instrumentu prawnego, który w ramach Wspólnej Polityki Rolnej realizuje cel środowiskowy w obszarze całej Unii Europejskiej. Realizacja programu rolnośrodowiskowego „...daje możliwość zachowania cennych walorów środowiska przyrodniczego, a zwłaszcza ochrony gruntów rolnych i krajobrazu przed dewastacją...” [6], co wpisuje się w ich główny cel, którym jest „...redukcja negatywnego wpływu rolnictwa na środowisko i maksymalizacja jego pozytywnego oddziaływania na różnorodność biologiczną i krajobraz obszarów wiejskich...” [7].

Program rolnośrodowiskowy realizowany w ramach PROW 2007-2013 obejmuje 9 pakietów, które mogą być ze sobą łączone; każdy pakiet podzielony jest na liczne warianty. Pula środków zabezpieczonych na prawidłową realizację zadania wynosi 2 303 750 000,00 zł.

2. Metodyka

Badania zostały przeprowadzone w 2012 roku za pomocą metody wywiadu kierowanego przy użyciu kwestionariusza wywiadu. Grupę badawczą stanowiło 63 rolników (5% rolników ekologicznych w województwie) prowadzących gospodarstwa ekologiczne zlokalizowane na terenie województwa dolnośląskiego.

Podczas gromadzenia materiału badawczego posłużono się także metodą systemowej analizy informacji ukierun-

owanej na analizę źródeł wtórnych [8], w tym opracowań dotyczących *programu rolnośrodowiskowego* realizowanego na terenie województwa i kraju.

Materiał badawczy został opracowany za pomocą analizy ekonomicznej poziomej i porównawczej [9]. Do badań w sposób celowy wybrano gospodarstwa ekologiczne zlokalizowane na terenie województwa dolnośląskiego.

3. Wyniki badań

Na terenie województwa dolnośląskiego funkcjonuje 1248 producentów ekologicznych, stanowi to 5,95% liczby producentów w Polsce (dane IJHARS za 2010 rok). W strukturze prowadzonej działalności dominuje produkcja roślinna, która realizowana jest przez 1227 producentów (tab. 1); w okresie konwersji znajduje się 449 gospodarstw, a po zakończeniu tego okresu 778 podmiotów. Pod względem liczby podmiotów ekologicznych województwo dolnośląskie zajmuje dziewiąte miejsce w kraju, z kolei pod względem powierzchni upraw ekologicznych wynoszącej 39 703,25 ha plasuje się na piątym miejscu (7,65%).

Producenci ekologiczni oprócz wdrażania wybranych dwunastu wariantów *rolnictwa ekologicznego* stanowiącego pakiet *Programu rolnośrodowiskowego* realizowanego w ramach osi II Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 pt. *Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich* mogą korzystać także, ze środków dostępnych w ramach działania: *Uczestnictwo rolników w systemie jakości żywności oraz Działań informacyjnych i promocyjnych* – zapisanych w I osi PROW 2007-2013 - *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego*.

W ramach pakietu *rolnictwo ekologiczne* rolnicy mogą realizować prezentowane warianty:

- Wariant 2.1. Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.2. Uprawy rolnicze (w okresie przestawiania)
- Wariant 2.3. Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.4. Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania)
- Wariant 2.5. Uprawy warzywne (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.6. Uprawy warzywne (w okresie przestawiania)
- Wariant 2.7. Uprawy zielarskie (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.8. Uprawy zielarskie (w okresie przestawiania)
- Wariant 2.9. Uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.10. Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania)
- Wariant 2.11. Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe (z certyfikatem zgodności)
- Wariant 2.12. Pozostałe Uprawy sadownicze i jagodowe (w okresie przestawiania).

Tab. 1. Producenci ekologiczni w woj. dolnośląskim
Table 1. Organic producers in Lower Silesia

Wyszczególnienie	Liczba producentów ekologicznych		w obszarze produkcji rolnej						w pozostałych obszarach, m.in.: przetwórstwa, wprowadzania na rynek produktów ekologicznych, pszczelarstwa i innych	
	Łącznie	%	Łącznie	%	W okresie konwersji	%	Po okresie konwersji	%	Łącznie	%
Dolny Śląsk	1248	5,95	1227	15,97	449	5,84	778	6,03	28	5,26
Polska	20956	100	20582	100	7681	100	12901	100	532	100

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych IJHARS

W badanej grupie dolnośląskich producentów ekologicznych przeważającą uprawą są trwałe użytki zielone posiadające certyfikat zgodności, które realizowane są przez 29,7% rolników ekologicznych (rys. 1).

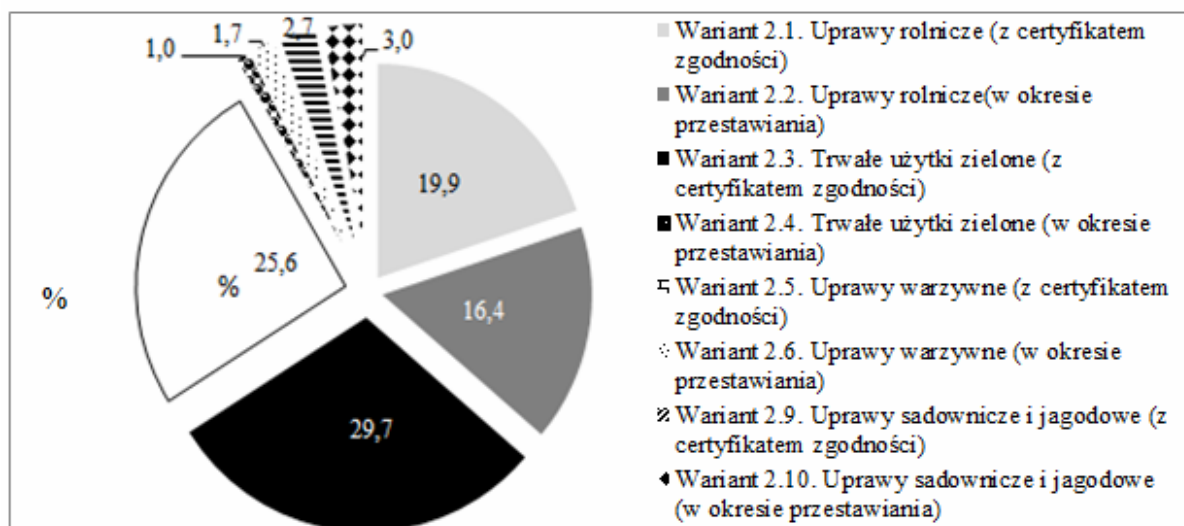
Na drugim miejscu plasują się trwałe użytki zielone w okresie konwersji; sumując liczbę producentów gospodarujących na trwałych użytkach zielonych z certyfikatem oraz tych, którzy starają się o jego posiadanie dostrzegamy, że w badanej grupie, aż 55,3% rolników gospodaruje na łąkach i pastwiskach. 36% badanych zajmuje się prowadzeniem upraw rolniczych na gruntach ornym realizując wariant 2.1 *Uprawy rolnicze z certyfikatem* (19,9%) oraz wariant 2.2 *Uprawy rolnicze w okresie konwersji* (16,4%). W grupie badanych producentów nie było osób realizujących warianty: 2.7/2.8 *Uprawy zielarskie z certyfikatem i w okresie konwersji*, a także 2.11/2.12 *Pozostałe uprawy sadownicze i jagodowe z certyfikatem i w okresie konwersji*. Sytuację tę należy tłumaczyć niskim zainteresowaniem wymienionymi wariantami w skali całego kraju.

Dokonując oceny wdrażania poszczególnych wariantów odpowiadających charakterowi produkcji realizowanemu

w badanych gospodarstwach pod względem powierzchni stwierdza się, że przeważającą (50,6%) część ekologicznych użytków rolnych zajmują trwałe użytki zielone z certyfikatem (34,3%) oraz trwałe użytki zielone w okresie konwersji - 16,3% (rys. 2).

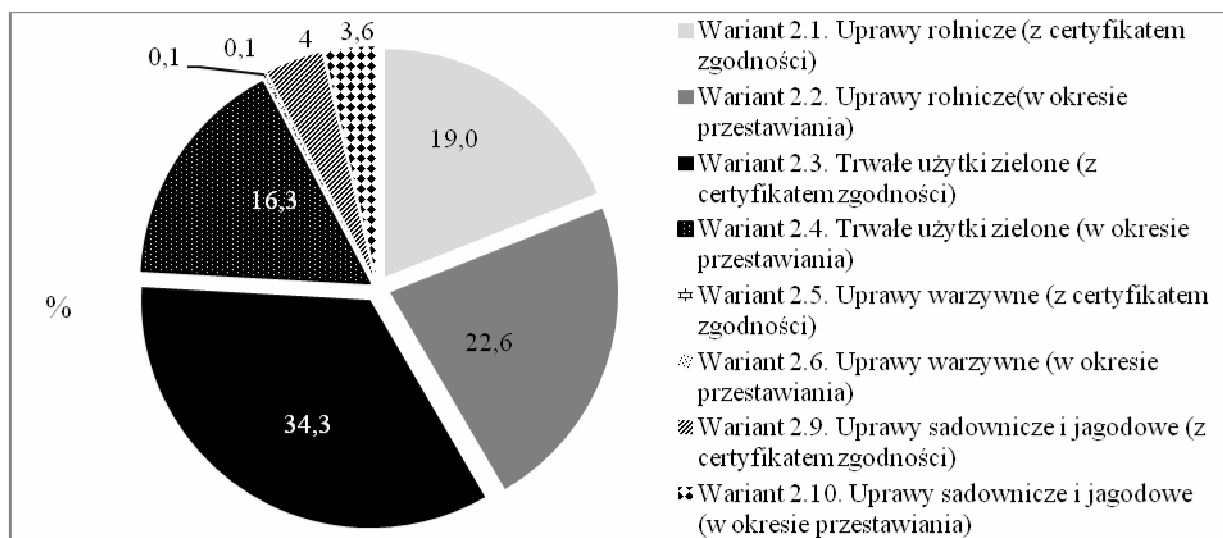
W dalszej kolejności plasują się uprawy rolnicze w okresie konwersji (22,6%) oraz uprawy rolnicze z certyfikatem (19%), które łącznie zajmują 41,6% powierzchni ekologicznych użytków rolnych w badanych gospodarstwach. W grupie upraw rolniczych dominował udział roślin przeznaczonych na paszę (48,7%) i zbóż (45,4%), a w dalszej kolejności roślin strączkowych na suche nasiona (2,9%), roślin przemysłowych (1,8%) oraz ziemniaków (1,2%).

Niewielkim zainteresowaniem producentów rolnych w badanej grupie cieszyły się działania zawarte w I osi PROW 2007-2013; *Uczestnictwo rolników w systemie jakości żywności* realizowane było tylko przez 4 ankietowanych producentów ekologicznych, zaś *Działania informacyjne i promocyjne* zostały wdrożone w 9 gospodarstwach.

Źródło: Opracowanie własne

Rys. 1. Struktura pakietu *rolnictwo ekologiczne* pod względem liczby producentów wdrażających poszczególne warianty
Fig. 1. Structure of the package "organic farming" in terms of the number of producers implementing individual variants

Źródło: Opracowanie własne

Rys. 2. Struktura pakietu *rolnictwo ekologiczne* pod względem powierzchni upraw odpowiadających poszczególnym wariantom
Fig. 2. Structure of the package "organic farming" in terms of the cultivation area corresponding to individual variants

Tab. 2. Wdrażanie pakietu *rolnictwo ekologiczne* w badanej grupie gospodarstw ekologicznych na tle województwa dolnośląskiego

Table 2. Table 2 The implementation of “organic farming” package in the group of organic farms on the background of the Lower-Silesian region

warianty	Struktura realizacji pakietu rolnictwo ekologiczne											
	%											
	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8	2.9	2.10	2.11	2.12
Dolny Śląsk	16,4	16,6	25,6	21,9	4,9	4,2	0,1	0,1	4,7	4,9	0,6	0,1
Badana grupa	19,9	16,4	29,7	25,6	1,0	1,7	0,0	0,0	2,7	3,0	0,0	0,0

Źródło: Opracowanie własne

Badania przeprowadzone w grupie 63 gospodarstw ekologicznych potwierdzają stopień zainteresowania oraz kierunki wykorzystania środków pieniężnych dla poszczególnych wariantów pakietu *rolnictwo ekologiczne* dla całego województwa dolnośląskiego. Zarówno liczba producentów ekologicznych realizujących poszczególne warianty (tab. 2), jak również powierzchnia upraw w badanych gospodarstwach odpowiada strukturze tych wielkości dla całego województwa dolnośląskiego.

Tab. 2 pokazuje, że mimo występowania niewielkich dysproporcji w realizacji poszczególnych wariantów, którym odpowiadają konkretne rodzaje produkcji (uprawy rolnicze, trwałe użytki zielone, uprawy warzywne, uprawy sadownicze) struktura wykorzystania środków pieniężnych w badanej grupie gospodarstw jest zbieżna z wynikami dla całego województwa dolnośląskiego, które pozyskano z Inspekcji Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS) oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR).

Producenci rolni oceniając sposób gospodarowania określany mianem rolnictwa ekologicznego podkreślali, że mimo wyeliminowania chemicznych środków ochrony roślin uzyskują plony zbliżone bądź przekraczające średnią wojewódzką. Z kolei dokonując oceny pakietu rolnictwo ekologiczne zwracali uwagę na ich zdaniem zbyt duże dysproporcje finansowe pomiędzy poszczególnymi wariantami działania oraz złe oszacowanie stawek płatności, zwłaszcza w przypadku upraw sadowniczych.

4. Wnioski

1. Struktura wykorzystania środków dostępnych w ramach pakietu *rolnictwo ekologiczne* w badanej grupie odpowiada wynikom dla całego województwa. Największa liczba producentów ekologicznych realizuje pakiety 2.3 i 2.4 doty-

czące uprawy trwałych użytków zielonych, ma to potwierdzenie także w powierzchni upraw.

2. W celu zwiększenia stopnia absorpcji środków pieniężnych dostępnych dla producentów ekologicznych w ramach I osi PROW 2007-2013 zaleca się prowadzenie szkoleń w tym obszarze przez służby doradcze.

3. Przy konstrukcji kolejnych pakietów i wariantów *programu rolnośrodowiskowego* zaleca się w większym stopniu uzależnienie wysokości płatności rolnośrodowiskowej – ekologicznej od wielkości produkcji, jaka jest realizowana w gospodarstwach ekologicznych.

5. Bibliografia

- [1] Musiał W., Kania J. Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej. [w:] Podstawy integracji europejskiej, praca zbiorowa pod red. J. Kani. Wyd. Nauk. AR, Kraków, 1998, cz. I, s. 62-73.
- [2] Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013. Agrotec sp. z.o.o. - Instytut na Rzecz Ekorozwoju, Warszawa, 2006, 35.
- [3] Kłodziński M.: Wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich w Polsce w i krajach Unii Europejskiej. Wydawnictwo SGGW. Warszawa, 1997, 89.
- [4] Michna W.: Proekologiczne zorientowanie polityki rolnej w Polsce na przełomie XX i XIX wieku. IERiGŻ, Warszawa, 1993, 75.
- [5] ABC Unii Europejskiej. Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce w latach 1999–2004. Warszawa, 2004, 29.
- [6] Kutkowska B.: Realizacja programów rolno środowiskowych na terenie Dolnego Śląska w latach 2004-2006 ze szczególnym uwzględnieniem obszarów o wysokich walorach przyrodniczych [w:] Ochrona Środowiska i Zasobów Naturalnych, 2008, nr 35/36, 44-47.
- [7] Kucharska A.: Przewodnik po programie rolnośrodowiskowym. Warszawa, 2012, 13.
- [8] Kędzior Z.: Badania rynku. Metody zastosowania. PWE, Warszawa, 2005, 35.
- [9] Kopeć B.: Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych. Skrypt AR we Wrocławiu, 1983, 269, 283.